

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Bakalářská práce

2021

Nikola Vodičková

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

**Hlavní správa tiskového dohledu
a cenzura v komunistickém
Československu**

Bakalářská práce

Autor práce: Nikola Vodičková

Studijní program: Mezinárodní teritoriální studia

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jiří Kocian, CSc.

Rok obhajoby: 2022

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 2.8. 2022

Nikola Vodičková

Bibliografický záznam

VODIČKOVÁ, Nikola. *Hlavní správa tiskového dohledu a cenzura v komunistickém Československu*. Praha, 2022. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Vedoucí bakalářské práce prof. PhDr. Jiří Kocian, CSc.

Anotace

Bakalářská práce Hlavní správa tiskového dohledu a Cenzura v komunistickém Československu se zabývá vývojem a cenzurní praxí HSTD od jejího vzniku až do jejího zrušení v roce 1966. Práce se věnuje proměně HSTD, organizační struktury a cenzurní praxe od zavedení cenzury až do postupného uvolnění poměrů a pravidel. Práce si také dává za úkol vytvořit stručný přehled o HSTD a jejím působení v Československu.

Annotation

The bachelor thesis The Main Press Supervision Administration and Censorship in Communist Czechoslovakia deals with the development and censorship practices of the HSTD from its inception until its abolition in 1966. The thesis examines the transformation of the HSTD, its organizational structure and censorship practice from the introduction of censorship until the gradual relaxation of the rules. The thesis also sets out to provide a brief overview of the HSTD and its activities in Czechoslovakia.

Klíčová slova

Cenzura, Československo, Komunistická strana Československa, pražské jaro

Keywords

Censorship, Czechoslovakia, Communist Party of Czechoslovakia, Prague Spring

Title/název práce

Hlavní správa tiskového dohledu a cenzura v komunistickém Československu

Obsah

Úvod	7
1 Cenzura.....	10
2 Přelomové události roku 1948.....	12
2.1 Cenzurní postupy po roce 1948	13
3 Vznik HSTD.....	15
3.1 Organizační struktura HSTD	17
3.1.1 I/1. Oddělení tisku a ČTK.....	17
3.1.2 I/2. Úsek umění a osvěty	18
3.1.3 I/3. Oddělení ČS rozhlasu a televize	19
3.1.4 II/1. Oddělení pro řízení plnomocníků v krajích	19
3.1.5 II/2. Oddělení knih a knihoven	20
3.2 Činnost prováděná HSTD	20
3.2.1 Cenzura filmu a rozhlasu	20
3.2.2 Cenzura tisku a knih	22
3.3 Postupné rozvolňování.....	22
4 Rok 1967.....	27
4.1 Pražské jaro a cenzura.....	29
Závěr.....	32
Seznam použitých zkratk	33
Seznam pramenů a literatury	34

Úvod

Otázky, které se týkají zkoumání a poznání historie komunistického Československa, jsou aktuální i pro dnešní dobu. Mocenský nástup komunistů v Československu se nestal ze dne na den, proces upevňování nového mocenského systému probíhal několik let a procházel různými fázemi. Dějiny jsou v širším slova smyslu evolucí proměn v čase. Dějiny člověka mají navíc dva rozměry, a to epochy vzestupu, či pádu jeho materiální, ale i duchovní kultury. Očekávání, že poválečný režim bude směřovat programově k obnově demokracie, zůstalo nenaplněno. Základním problémem bylo, že nejlivnější a nejsilnější poválečná politická strana – Komunistická strana Československa (dále už jen „KSČ“) program demokratické obnovy nedodržovala a jejím cílem bylo získat absolutní moc. Poválečná Evropa směřovala na západ a naše země byla převážně v druhé polovině minulého století vystavena silnému sovětizačnímu tlaku.

Nastupující totalitární režim využil právě cenzury k potlačení svých odpůrců. Praktické zkušenosti sovětských soudruhů s kontrolou, manipulací a omezováním veřejných informací byly po třiceti letech totality v Sovětském svazu obrovské. Britský spisovatel a novinář George Orwell ve svém antiutopickém románu 1984 (v originále *Nineteen Eighty-Four*, rok vydání 1949, Londýn, nakladatelství Secker and Warburg) některé formy popsal velmi výstižně. Komunistům v ČSR nic nebránilo v jejich využití. Významným rokem pro cenzuru Československa byl rok 1953, neboť v této době vznikla Hlavní správa tiskového dohledu, která se stala tehdy nejdůležitějším komunistickým cenzurním orgánem.

V té době vrcholily vykonstruované politické procesy, věznice a tábory nucených prací skrývaly tisíce nevinných obětí.¹ Jak dnes víme, na výše uvedené devastaci společnosti měly společně značný podíl Komunistická strana Československa, Státní bezpečnost a pochopitelně všemi oblastmi prolínající cenzura.² Ta velmi zasáhla kulturní život společnosti.³

¹ KOCIAN, J. Upevňování komunistické moci v Československu. *Přítomnost*. 2009, s. 23. ISSN 1213-0133.

² JIRÁK, J. a B. KÖPPOVÁ. *Masová média*. 2., přeprac. vyd. Praha: Portál, 2015. ISBN 9788026207436.

³ Tamtéž.

Tématem předkládané práce je „Hlavní správa tiskového dohledu a cenzurní praxe v Československu“. Práce bude systematicky dělena do jednotlivých kapitol a podkapitol tak, aby bylo zřejmé, že cenzura postihovala důležité oblasti společnosti a že byla typickým nástrojem totalitního režimu. Vždyť zasahovala nejen tisk, rozhlas a kulturu, ale také televizní vysílání či film.⁴ Stačí si všimnout právníkové definice, která cenzuru charakterizuje jako „*státní kontrolu informací určených ke zveřejnění, zejména jako dozor, dohled nad tiskem i jinými formami svobody projevu*“⁵.

Cílem práce je vytvořit stručný a jasný přehled o cenzurním orgánu HSTD, jeho zaměření, organizační struktuře a změnách, o jeho fungování až do zrušení. První myšlenkou a verzí mé závěrečné práce bylo téma zaměřené na cenzuru a její proměnu v komunistickém Československu, nicméně takto široké téma bylo velmi těžké zpracovat. Po dohodě a zvážení jsem se rozhodla ke konkretizaci a zúžení tématu.

Mezi primární zdroje, které ke zpracování mé závěrečné práce využívám, jsou materiály, které jsou uloženy v Archivu bezpečnostních složek, čerpám z fondu (č. 318), který je věnován Hlavní správě tiskového dohledu (dále jen HSTD). Dále jsem využila zákony, knižní zdroje, články a úryvky časopisů.

Pro období, kdy přicházelo postupné uvolňování režimu a cenzurní kontroly až k pražskému jaru, čerpá práce především ze sekundární odborné literatury. Problematice cenzurní kontroly se věnuje Karel Kaplan ve své studii „O cenzuře v Československu v letech 1945–1956“. Studie nám přináší přehled regulací nejen tisku ve zmíněném období. Dalším dílem, které je přínosným zdrojem informací, je kniha od stejnojmenného autora „Československo v letech 1967–1969“, která přináší především přehled všech politických událostí ve zmiňovaném období.

Konkrétní podobou cenzury se zabývá publikace „Vadí – nevadí / Česká filmová cenzura v 60. letech, napsaná Lukášem Skupou, jež je monografií zabývající se komunikací institucí podílejících se na cenzuře české kinematografie a společně s textem „Cenzura československého filmu a televize v letech 1953–1968“, jehož autorem je Milan Bárta, patří mezi dva zásadní prameny v oblasti cenzury české kinematografie. Tématem cenzury se zabývá i publikace Dušana Tomáška „Pozor cenzurováno! aneb Ze života soudružky cenzury“, přičemž autor čerpá především z dokumentů Ministerstva vnitra a dokumentu HSTD.

⁴ JIRÁK, J. a B. KÖPPLOVÁ. *Masová média*. 2., přeprac. vyd. Praha: Portál, 2015. ISBN 9788026207436.

⁵ HENDRYCH, D. et al. *Právníký slovník*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 65. ISBN 978-80-7400-059-1.

V neposlední řadě je potřeba zmínit knihu „Dějiny českých médií ve 20. století“, kterou sepsali autoři Jakub Končelík, Petr Orság a Pavel Večeřa. V knize představují vývoj médií od roku 1918 do roku 1982, vývoj je zasazen do kontextu politických událostí a přináší tak ucelený přehled vhodný ke studiu.

Veškeré použité prameny a literatura jsou uvedeny s číselným označením v poznámkách pod čarou. Práce je vypracována metodou analýzy uvedených pramenů.

1 Cenzura

Právo na svobodu slova je u nás zakotveno v Listině základních práv a svobod v článku 17 a, podle níž:

- 1) *„Svoboda projevu a právo na informace jsou zaručeny.*
- 2) *Každý má právo vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem, jakož i svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat ideje a informace bez ohledu na hranice státu.*
- 3) *Cenzura je nepřípustná.*
- 4) *Svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti.*
- 5) *Státní orgány a orgány územní samosprávy jsou povinny přiměřeným způsobem poskytovat informace o své činnosti. Podmínky a provedení stanoví zákon.“⁶*

Listina je v platnosti od roku 1992.

Slovo původně pochází z latinského slova „*census*“, jež vychází ze slova „*cenere*“ – oceňovat, cílený. Cenzura je charakterizována jako vědomý, cílený, často politicky orientovaný zásah do informačního toku. V zahraničí je cenzura definována jako „*potlačování myšlenek a informací, které určité osoby – jednotlivci, skupiny nebo vládní úředníci – považují za nevhodné nebo nebezpečné*“. Americká literární asociace pak cenzuru definuje jako: „*Odepření svobody projevu nebo svobody tisku, revize knih, filmů apod. s cílem zakázat jejich vydávání a distribuci, obvykle z důvodů morálky nebo bezpečnosti státu.*“⁷

Vlastními slovy je možno cenzuru charakterizovat jako kontrolu / zásah do informací, které by měly být zveřejněny. Dělit ji lze podle několika kritérií. Za základní dělení považují rozdělení cenzury podle zásahu v čase, a to na cenzuru: předběžnou, průběžnou a autocenzuru.⁸

⁶ KOPECKÝ, K. Svoboda slova vs. cenzura. In: *E-bezpeci.cz* [online]. 12. 9. 2018 [cit. 2021-01-29]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/trocha-teorie/svoboda-projevu>

⁷ AMERICAN LIBRARY ASSOCIATION. Intellectual Freedom and Censorship Q & A. In: *Ala.org* [online]. 29. 5. 2007 [cit. 2022-06-12]. Available from: <https://www.ala.org/advocacy/intfreedom/censorship/faq>

⁸ KLÍMA, K. et al. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 1100. ISBN 978-80-7380-140-3.

Předběžná cenzura je prováděna před vytisknutím / zveřejněním informace. Jako příklad můžeme uvést zákaz divadelní hry či otisknutí článku. Cenzura následná se týká již vytištěného díla, knihy nebo časopisu, ze kterého může být stažena část, která je nežádoucí, případně může být staženo celé dílo z distribuce. Tento typ cenzury nebyl vzhledem ke své nepraktičnosti příliš využíván. Posledním typem cenzury je autocenzura.

Autocenzura je specifická a prolíná ostatními typy, nicméně autocenzuru nelze zakázat. V praxi funguje tak, že se autoři, případně média vyhýbají některému z témat, čímž toto témata filtrují. Ve výsledku je autocenzura velmi účinným nástrojem a může být využívána k manipulaci, vyvolání strachu a pochybností.⁹

Cenzuru můžeme ještě dále dělit dle oblasti, v níž se vyskytuje, a to na politickou, náboženskou, vojenskou a morální. Politická cenzura se vyskytuje především v autoritářských režimech, kde je demokratizační proces nevyvinutý. Cenzurní zásahy se týkají především názorů, které by mohly poškodit režim nebo vzbouřit obyvatele země k protestům a nepokojům. Cenzura náboženská se snaží především omezit názory a informace, které si mohou s církví protiřečit, nebo jsou to názory, které jsou s náboženstvím neslučitelné.

Dalším typem je vojenská cenzura, která by měla chránit důležité informace, technologie a strategie před veřejností a potenciálním nepřítelem. Posledním typem je cenzura morální, která si dává za úkol filtrovat materiály nevhodné a pohoršující.¹⁰

⁹ KLÍMA, K. et al. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 1100. ISBN 978-80-7380-140-3.

¹⁰ REIFOVÁ, I. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004, s. 26. ISBN 80-7178-926-7.

2 Přelomové události roku 1948

Rok 1948 byl pro obyvatele Československa plný zvrátů a nejistoty. Válka skončila, ale nenásledovalo klidné období. Rok 1948 je považován za počátek období komunistického režimu.¹¹ V únoru 1948 vyvrcholila řada politických sporů. Demokraté nesouhlasili zejména s ovládnutím důležitých bezpečnostních sborů komunisty. Na zasedání vlády 13. února vyjádřili nekomunističtí ministři nesouhlas se změnami a přesuny na místech velitelů tehdejšího Sboru národní bezpečnosti (dále SNB), jež znamenaly posílení pozic KSČ v policejních složkách.

Dne 20. února 1948 podalo prezidentovi republiky demisi dvanáct ministrů tří nekomunistických stran s očekáváním, že bude rozpuštěna vláda a budou vyhlášeny parlamentní volby. Tento krok se ukázal jako chybný. Díky omezenému počtu odstupujících ministrů mohli komunisté pokračovat ve vládě. Po uvědomění si této chyby požádali odstoupivší ministři prezidenta Edvarda Beneše, aby demisi nepřijal, což samozřejmě pro hlavu státu muselo být velmi těžké rozhodnutí. Prezident si uvědomoval, že budoucnost země je v podstatě v jeho rukou. Komunisté v této době využívali podpory velké části obyvatelstva, což se ukázalo například na demonstraci, kterou pořádali 21. února 1948 na Staroměstském náměstí v Praze. Klement Gottwald nadále vyvíjel nátlak na prezidenta Beneše k přijetí demisí. Dne 24. února 1948 došlo i k celostátní generální stávce. Komunisté prostřednictvím nově vzniklých akčních výborů Národní fronty postupně začali odstraňovat nepohodlné funkcionáře a členy nekomunistických stran ze státního aparátu a úřadů. Na Edvarda Beneše byl vyvíjen velký tlak i v podobě vyhrožování a zastrašování možným zásahem sovětských vojsk.¹²

Tuto informaci údajně předal Gottwaldovi Valerian Zorin, tehdejší náměstek ministra zahraničí Sovětského svazu, při své návštěvě v Praze v době únorové vládní a politické krize. Bylo zřejmé, že Zorina vyslal Stalin, který chtěl donutit domácí komunisty urychlení akcí.¹³ Nelze jistě vyloučit, že Stalin měl plán ohledně postupu v Československu a příslib použití vojenské síly mohl sehrávat důležitou roli. Prezident Beneš se nakonec tomuto tlaku podvolil a 25. února 1948 na Gottwaldovu výzvu přijal demisi ministrů.¹⁴ Gottwald dostal za

¹¹ KAPLAN, K. *Československo v letech 1945-1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, s. 5. ISBN 80-04-25699-6.

¹² CYSAŘOVÁ, J. Cenzura hlavní správa tiskového dohledu. In: *Totalita.cz* [online]. © 2022 [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/cenzura_01.php

¹³ KAPLAN, K. *Československo v letech 1945-1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, s. 5. ISBN 80-04-25699-6.

¹⁴ CYSAŘOVÁ, J. Cenzura hlavní správa tiskového dohledu. In: *Totalita.cz* [online]. © 2022 [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/cenzura_01.php

úkol sestavit novou vládu, čehož se také ujal. Události v této chvíli nabraly rychlý spád. Pokračovala čistka ve státním aparátu, nekomunisté začali být perzekuováni, docházelo k prvním uvězněním, situace vyvolala u části společnosti, která s komunisty nesouhlasila, velké obavy. Velký podíl na tom měla manipulace s veřejným míněním, komunisté hovořili o dovršení poválečných revolučních změn a o zradě nekomunistických politiků. Proměna reálné politické a mocenské situace byla již zřetelná.

Únorový převrat urychlil též následné změny v oblasti tehdejších médií. Pro komunisty se zejména rozhlas a tisk staly hlavním nástrojem k ovlivnění obyvatelstva, veřejného mínění a k upevnění důvěry v komunistický režim. Zajímavým fenoménem se staly nadcházející volby do Národního shromáždění, které proběhly již na bázi jednotné kandidátky Národní fronty. První volby po únorovém převratu se konaly již 30. května 1948.¹⁵ Byla schválena nová ústava, kterou však prezident Edvard Beneš odmítl podepsat. Bezprostředně po volbách abdikoval s odůvodněním dlouhodobé nemoci a 3. září 1948 zemřel. Novou hlavou státu byl 14. června 1948 zvolen Klement Gottwald a předsedou vlády byl jmenován Antonín Zápotocký. Vešla v platnost nová ústava a bylo dokončeno znárodnění veškerých podniků s více jak 50 zaměstnanci a majetku.¹⁶ Zpočátku věřila velká část obyvatel v nový režim, v jednoduché vybudování „nové“ společnosti a fungující země, jejíž vláda se o svoje obyvatelstvo postará. Tento stav ale netrval dlouho. Sliby nebyly plněny a lidé byli čím dál nespokojenější.¹⁷

2.1 Cenzurní postupy po roce 1948

Spolu se změnou režimu započalo postupné omezování občanských a politických svobod včetně omezování svobody slova. Po převratu nastala změna „modelu veřejné komunikace“ a začala pravidelná kontrola komunistickou stranou. Hlavní a nejdůležitější rolí tisku bylo upevňování důvěry v komunistický stát. Pod kontrolu KSČ přešel rozhlas, kultura nebo tisk. Zestátněna byla postupně veškerá nakladatelství a vydavatelství. Asi nejvíce se cenzura dotkla tisku. Jedním z prvních kroků bylo zrušení několika set pravidelných periodik, přičemž se jednalo zejména o periodika a tiskoviny nekomunistických stran.

¹⁵ KAPLAN, K. *Československo v letech 1945-1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, s. 142 - 143. ISBN 80-04-25699-6.

¹⁶ Zákon č. 120/1948 Sb., o znárodnění obchodních podniků s 50 nebo více činnými osobami. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1948, částka 47, § 1. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-120#p1>

¹⁷ KAPLAN, K. *Československo v letech 1945-1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991, s. 143. ISBN 80-04-25699-6.

Cenzura se týkala též zákazu či omezení publikování nepohodlných či křesťansky orientovaných autorů či publicistů, přičemž ti, kteří měli to „štěstí“ a možnost zůstat, již neměli volnou ruku ve svém psaní a jejich tvorba byla omezena pouze na to, co bylo ideologicky přípustné.¹⁸ Role novinářů se tak zcela změnila. Každé periodikum bylo pod kontrolou KSČ a jejího tiskového odboru. Mezi novináři panoval strach o budoucnost a zaměstnání, komunisté kontrolovali i personální politiku redakcí, tudíž přijít o práci nebylo nic těžkého. Hlavní roli při cenzuře tisku měla poté od roku 1953 Hlavní správa tiskového dohledu.

¹⁸ BAUER, M. Jednání Komise a Výborů Syndikátu Českých Spisovatelů o Členství Křesťansky Orientovaných Autorů v SČS v letech 1947-48 a Jejich Vylučování z této Organizace. *Česká literatura*. 1998, roč. 46, č. 4, s. 621–630. ISSN 0009-0468.

3 Vznik HSTD

V srpnu 1953 vznikl nový kontrolní orgán, a to Hlavní správa tiskového dohledu (dále jen HSTD) s hlavním úkolem – kontrolovat tisk. Měla zabránit především šíření státních tajemství a dalších zpráv, které by mohly ideologicky odporovat režimu, čímž by mohly zpomalit budování socialismu. Vznikla dle usnesení vlády č. 17/1953, přičemž vznik byl projednán s tajemníkem ÚV KSČ, ministrem vnitra, ministrem zahraničí a předsedou Státního výboru pro věci umění.¹⁹ HSTD byla původně utajovaným orgánem a zpočátku byla ovládána pouze vládou.²⁰

Dle statutu HSTD, který byl schválen, byly stanoveny hlavní úkoly:

- 1) *„Zajišťovat, aby nebyly jakýmkoliv způsobem a prostředkem zveřejňovány a šířeny údaje a skutečnosti, jež obsahují státní, hospodářské nebo služební tajemství ve smyslu zákonných ustanovení, nebo které odporují skutečnosti, jež podle vládních usnesení z 15. 7. 1952 a 4. 3. 1953 a jiných předpisů nesmějí být v obecném zájmu zveřejňovány.*
- 2) *Zvyšovat ochranu státního tajemství a odpovědnost za jeho zachování a tím přispívat k obranyschopnosti a bezpečnosti naší republiky a její socialistické výstavby.“*²¹

K jejímu vzniku přispěla řada let zkušeností, neboť se jednalo o období sovětského Glavlitu (Generální ředitelství pro ochranu státního tajemství v tisku).²² Bylo potřeba, aby HSTD zajistila dohled na celém území. Vznikala tak krajská oddělení, která měla funkce prostředníka s hlavní centrálou HSTD v Praze. Z tohoto důvodu byli zaváděni pracovníci na okresní úroveň. Později téhož roku byla HSTD převedena pod Ministerstvo vnitra a byla přejmenována na MV-HSTD – Ministerstvo vnitra – Hlavní správa tiskového dohledu²³, což s sebou přineslo několik změn. Bylo potřeba vytvořit nový statut HSTD a organizační strukturu. K přenesení HSTD pod úřad Ministerstva vnitra bylo hned několik důvodů. Nejzásadnějším z nich bylo očekávané zlepšení součinnosti a kooperace s ostatními složkami MV a VB. Dle uvedeného byla cenzurní činnost tiskového dohledu mezi ostatními složkami bezpečnosti velmi podceňovaná, což v zájmu kooperace nebylo vhodné. Druhým důvodem byl požadavek na stejné materiální zajištění, jaké mají ostatní složky bezpečnosti, jako jsou zdravotní a důchodové pojištění a zabezpečení, dovolené a další benefity, kterých se dříve pracovníkům HSTD nedostávalo.²⁴

¹⁹ ABS: fond HSTD 318-8-5, Návrh na zřízení HSTD

²⁰ Tamtéž.

²¹ ABS: fond HSTD 318-5-3, Zpráva o dosavadní činnosti HSTD

²² KONČELÍK, J. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 138. ISBN 978-80-7367-698-8.

²³ TOMEK, P. *Život a doba ministra Rudolfa Baráka*. Praha: Vyšehrad, 2009, s. 76. ISBN 978-80-7021-982-9.

²⁴ ABS: fond HSTD 318-8-5, Definitivní vyřešení vztahů pracovníků tiskového dohledu na MV

Dalším důvodem byla snaha o zajištění bojové a fyzické pohotovosti a připravenosti pro případ války (všichni pracovníci HSTD by v takovém případě byli převedeni do stavu příslušníků MV). Převedení příslušníků pod MV mělo proběhnout již při přesunu, ale z důvodu požadavku Správy kádrů MV se tak nestalo, takže pracovníci byli vedeni jako správní zaměstnanci Ministerstva vnitra, jelikož se snažili nenavyšovat personální stav MV. Nakonec ale pracovníci převedeni byli, v jiném případě by pro ně nebylo možné zajistit výše uvedené benefity.²⁵ Požadavky na pracovníky nebyly příliš vysoké. Ve většině případů se nejednalo o nikterak vzdělané osoby, což se odráželo na kvalitě jejich práce.

Dne 29. dubna 1959 po II. celostátní konferenci KSČ dostalo HSTD několik nových úkolů. Patřilo mezi ně především zvyšování vzdělání a odbornosti všech pracovníků, ale také zkvalitňování úrovně jejich kontroly, zvýšená ochrana státního tajemství Československa a zabránění šíření nepřátelské ideologie. S postupem času a uvolňováním atmosféry v 60. letech se změny promítly i do fungování HSTD a do každodenní práce cenzorů a pracovníků, kteří se potýkali s problémy při práci, především se stále více objevovaly spory mezi pracovníky HSTD a redaktory.²⁶ Jedním z nejvíce kritizovaných nedostatků v práci cenzorů byla jejich značná neinformovanost o aktuální politické, ekonomické i kulturní situaci. Z tohoto důvodu se často objevovaly chybné a nepotřebné zásahy, v horším případě zásahy nebyly dostatečné, jelikož nekompetentní plnomocník, který není plně informován, nedokáže správně vyhodnotit situaci a možné riziko úniku informací.²⁷ Stížnosti nebyly mířeny pouze vůči pracovníkům, nýbrž i vůči malé snaze o informovanost ze strany Ministerstva vnitra. Ve zprávě o akci ke zkvalitnění práce MV-HSTD²⁸ a podřízených složek z roku 1962 bylo navrženo několik způsobů ke zlepšení dosavadní a budoucí spolupráce. Hlavním z nich byla koordinace základních utajovaných skutečností a koordinace zásad ochrany utajovaných skutečností.²⁹

²⁵ Tamtéž.

²⁶ ABS, HSTD zpráva o akci ke zlepšení práce na MN HSTD

²⁷ Tamtéž.

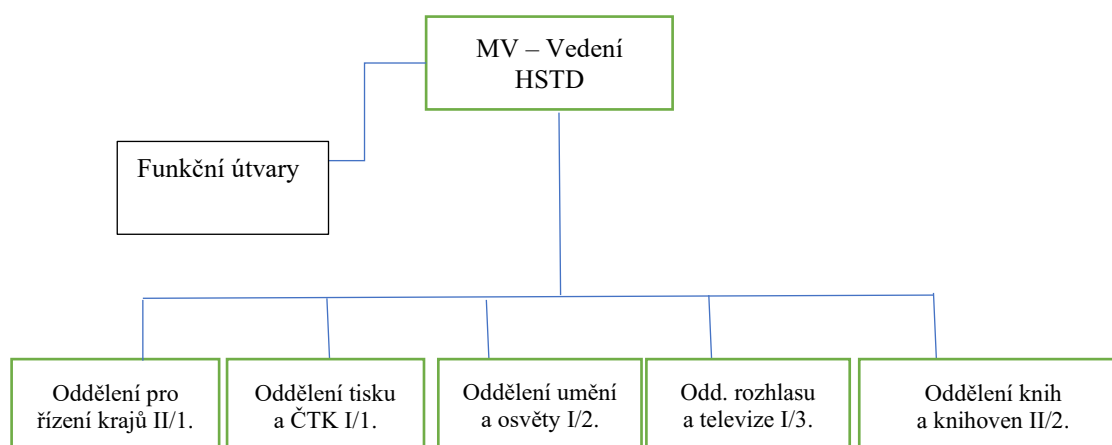
²⁸ Tamtéž.

²⁹ Tamtéž.

3.1 Organizační struktura HSTD

HSTD bylo organizačně rozděleno na 2 odbory a několik oddělení³⁰, z nichž každé se věnovalo určité samostatné činnosti. Celkem se jednalo o 6 oddělení, jak ukazuje tabulka níže.

Obrázek 1 Organizační struktura HSTD – rok 1953

3.1.1 I/1. Oddělení tisku a ČTK

Oddělení tisku a ČTK kontrolovalo denní tisk a ČTK. Tomuto oddělení se věnovalo nejvíce pozornosti především proto, že sídlilo v hlavním městě a provádělo nejvíce zásahů, jednalo se také o nejrozsáhlejší oddělení. V hlavním městě oddělení tisku a ČTK kontrolovalo celkem 6 deníků, 8 časopisů vycházejících 3× týdně, 63 týdeníků, 111 čtrnáctideníků, 280 měsíčníků a 132 časopisů, které nevycházely příliš často. Československá tisková kancelář (dále jen ČTK) kontrolovala denní zpravodajství, zahraniční i sovětský tisk.³¹ V Praze provádělo zásahy v roce 1953 celkem 21 operativních pracovníků a jeden administrativní pracovník, později v roce 1960 se počet operativních pracovníků zvýšil na 25. V roce 1954, tedy rok po vzniku HSTD, bylo dle zprávy o dosavadní činnosti z roku 1953³² provedeno tímto oddělením 3752 zásahů. Tento počet se ale rok od roku snižoval, což vedení HSTD odůvodňovalo několika důvody. Především se jednalo o zvyšující se praxi a znalosti cenzorů. Po vytvoření tiskového dohledu také samy redakce začaly věnovat větší pozornost otázkám utajovaných skutečností, což práci cenzorů velmi pomohlo.³³

³⁰ ABS: fond HSTD, 318-8-7, Služební řád HSTD MV

³¹ ABS: fond HSTD, 318-5-3, Zpráva o dosavadní činnosti HSTD

³² ABS: fond HSTD, 318-5-3, Zpráva o HSTD pro politické byro ÚV KSČ 1956

³³ ABS: fond HSTD, 318-5-3, Zpráva o HSTD pro politické byro ÚV KSČ 1956. Zpráva o vývoji utajovaných

3.1.2 I/2. Úsek umění a osvěty

Pod oddělení umění a osvěty spadala kontrola veškerých osvětových a kulturních akcí a československého filmu. Mezi hlavní úkoly patřila kontrola divadelních her, filmů, pořadů, výstav, ale také plakátů, programů a letáků.³⁴ Práce na tomto úseku byla náročná z důvodu velkého množství partnerů, ale také proto, že Ministerstvo kultury a orgány ONV a KNV měly zpočátku velmi špatný přehled o akcích, které se konaly, a kontrola se tak podobala spíše jejich evidenci.³⁵ Spousta zásahů cenzorů byla také chybných (v roce 1954 se jednalo o 10 %). Pomoci k nápravě měla vyhláška Ministra kultury o povolování veřejných produkcí a jiných kulturně osvětových akcí, která byla schválena kolegiem ministra kultury 9. března 1956, nicméně přesto nebyla vydána.³⁶ Kontrola přednášek a různých osvětových akcí tak nebyla příliš dobře podchycena, ačkoliv se jednalo o místa, kde k úniku státního tajemství nebo šíření nepřátelského postoje vůči režimu docházelo nejčastěji. Vůbec nejobtížnější na kontrolu a pochopení otázky státního tajemství byla satira. Příkladem je případ satirické komedie „Spejbl na Venuši“, ve které se objevilo zesměšňování otázek politického života v Československu, byl také zesměšňován kult osobnosti, Hurvínek se ke konci hry dokonce vyjadřuje negativně o komunismu a jeho budování u nás.³⁷

Na tomto úseku bylo za rok 1954 provedeno 1956 zásahů, v roce 1955 celkem 1777 zásahů a v roce 1956 pouhých 202 zásahů, přičemž žádný z nich nebyl označen jako chybný. V roce 1955 je odůvodněn vysoký počet zásahů vydáváním fotopohlednic, na kterých byla zobrazená panoramata a krajina Československa, což bylo označeno jako závadné, a vydání nebylo povoleno z hlediska utajení a obrany státu.³⁸ Můžeme z toho tedy odvodit, že se kvalita cenzurní kontroly mírně zlepšovala, zároveň klesal počet případů, kdy bylo potřeba zasáhnout, což bylo způsobeno nejen zmírněním kontroly, ale také faktem, že samotní pořadatelé akcí hlídali svá díla.³⁹

Mnohem lépe byl podchycen a kontrolován úsek Československého státního filmu, kontrola divadelních her, plakátů, muzeí a výstav.

skutečností. 28. 5. 1956.

³⁴ ABS 318-8-7- Služební řád MV HSTD, s. 20

³⁵ ABS: fond HSTD 318-5-3, Zpráva o dosavadní činnosti HSTD, s. 9

³⁶ Tamtéž.

³⁷ ABS: fond HSTD 318-5-3, Zpráva o dosavadní činnosti HSTD s. 11–12

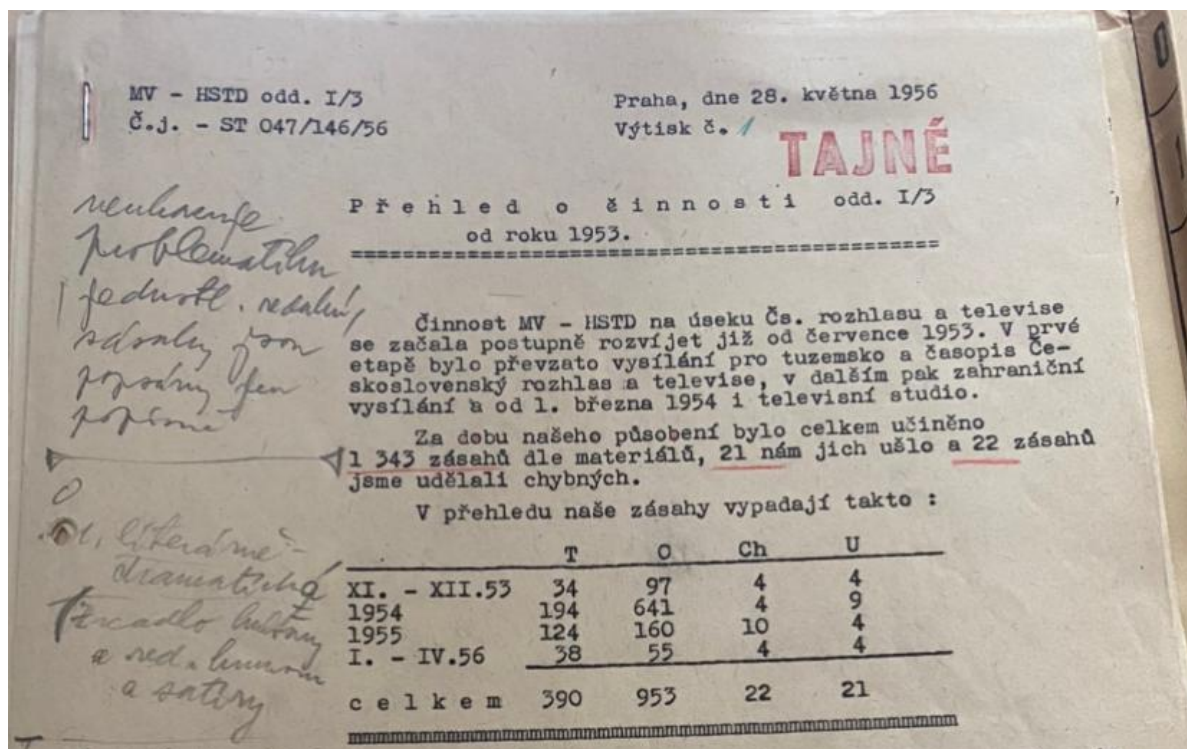
³⁸ ABS: fond HSTD 318-5-3, Zpráva o dosavadní činnosti HSTD s. 13

³⁹ Tamtéž

3.1.3 I/3. Oddělení ČS rozhlasu a televize

Tento pracovní úsek měl za úkol provádět kontrolu všech slovních textů a hudebních pořadů, které byly vysílány na stanicích Praha I, Praha II a Praha III, také vysílání Čs. rozhlasu, rozhlasových smluv i dohod, a také veškeré texty časopisu „Československý rozhlas a televize“.⁴⁰ Celkem zde pracovalo v roce 1954 7 pracovníků.⁴¹ Od jeho založení bylo na tomto oddělení do roku 1956 provedeno kolem 390 zásahů proti úniku státního tajemství, 950 zásahů v obecném zájmu, 22 zásahů bylo chybných a 21 jich na oddělení bylo opomenuto. Počet zásahů se stejně jako na jiných pracovních úsecích od založení HSTD postupně snižoval.⁴²

Obrázek 2 Přehled činnosti odd I/3. od roku 1953

3.1.4 II/1. Oddělení pro řízení plnomocníků v krajích

Toto oddělení bylo především kontrolním orgánem, jehož úkolem byla správa tiskového oddělení KS-MV. Pracovníci tohoto oddělení byli zodpovědní za to, že bude ve všech krajích zajištěn řádný a organizačně správný tiskový dohled dle stanovených postupů a zabrání se tak úniku všech nežádoucích informací. Pracovníci tedy zadávali úkoly a kontrolovali jejich plnění. Organizačně spadalo toto oddělení pod zástupce náčelníka MV-HSTD – náčelníka II. odboru.

⁴⁰ ABS: fond HSTD 318-8-7, Služební řád MV HSTD s. 20

⁴¹ Tamtéž.

⁴² ABS: fond HSTD 318-5-3, Přehled činnosti odd I/3 od roku 1953

3.1.5 II/2. Oddělení knih a knihoven

Hlavní úkolem tohoto oddělení bylo dodržovat dohled ve všech nakladatelstvích, knihovnách a vést seznam škodlivé literatury. Pracovníci tak měli za úkol zajistit, aby závadná literatura byla vyřazována ze všech knihoven, školních knihoven i antikvariátů. Plnomocník provádějící čistku knihoven dělal kontrolu vždy osobně na místě a veškeré zjištěné závady měl za úkol oznámit knihovnickému inspektorovi příslušného ONV. Součástí takového oznámení byla žádost o provedení kompletní podrobné prověrky celé knihovny. Plnomocníci, kteří pracovali v nakladatelstvích, vždy postupovali při kontrole dle smluvních směrnic, které byly sjednané s konkrétním nakladatelstvím, a také si museli vést výkaz vykonané práce.

Dle usnesení politického byra ÚV KSČ z 22. 4. 1953 dostal úsek knih a knihoven za úkol vypracovávání seznamů škodlivé literatury.⁴³ Konkrétně se jednalo o:

- 1) *seznam politicky závadné a škodlivé beletrie,*
- 2) *seznam závadné politické literatury (Masaryk, Beneš, Štefánik a jejich okruh, legionářská literatura, okupační, rasistická apod.),*
- 3) *seznam politicky závadné beletrie pro děti,*
- 4) *seznam protijugoslávské literatury.*

Tyto seznamy byly vypracovávány pracovníky HSTD a předávány odborníkům s vyšším vzděláním k posouzení. Mimo jiné se na seznamy zařazovala kapitalistická a protisovětská literatura. Na základě vyhodnocení těchto seznamů byla pracovníky prováděna očista knihoven.

⁴⁴ HSTD mimo jiné využívala ke své práci externí pracovníky například z řad OV KSČ a OV KSS a při posuzování seznamů závadné literatury spolupracovala s politickými experty a odborníky z filosofické fakulty.⁴⁵

3.2 Činnost prováděná HSTD

3.2.1 Cenzura filmu a rozhlasu

Kinematografie se díky svému rozvoji těšila v Československu velké oblibě. Filmová cenzura se u nás po roce 1939 objevovala ve dvou formách. Jednalo se o cenzuru předběžnou a následnou. V roce 1948 akční výbor Národní fronty zavedl opatření – nařízení vlády č. 72/1948 Sb., díky kterému se celý filmový sektor v Československu sloučil do

⁴³ ABS: fond HSTD 318-5-3, Zpráva o dosavadní činnosti HSTD s. 16

⁴⁴ ABS: fond HSTD 318-5-3, Zpráva o dosavadní činnosti HSTD s. 15

⁴⁵ Tamtéž.

Československého státního filmu. Tento nově vzniklý podnik se soustředil především na to, aby se filmová tvorba ubírala směrem daným ideologickými předpoklady. Mimo jiné se cenzurou zabývala také nově podepsaná ústava z roku 1948, dle které měl právo na produkci filmu a rozhlasu pouze stát. Co se týče rozhlasu, byl pod stejným ostrážitým dozorem jako film. Občané se tak mohli dozvědět jen velmi omezené množství informací. Na druhou stranu byly rozhlas a televize používány kvůli svému dosahu a oblíbenosti jako nástroj propagandy. Možností, jak se k občanům mohly dostat informace necenzurované, byl zahraniční rozhlas a různá vysílání. Jako příklad můžeme uvést Voice of Amerika – Hlas Ameriky nebo Rádio Svobodná Evropa. Rádio Svobodná Evropa, stejně tak jako Hlas Ameriky byla financovaná z peněz amerického rozpočtu.⁴⁶ V Československu bylo první vysílání zahájeno v květnu roku 1951, ze stanice z Mnichova vysílalo od roku 1952 do všech sovětských republik.⁴⁷ Hlas Ameriky byla vládní rádiovou stanicí. Posluchačům se stanice snažila popsat život v USA (V USA byl v roce 1948 vydán zákon, který ukládal povinnost šíření informací a zpráv z USA do světa, což se týkalo i Hlasu Ameriky.) a také byla stejně jako Rádio Svobodná Evropa tvrdě zaměřená proti komunismu. Rozhlas byl opět používán jako účinný nástroj této ideologie.⁴⁸ Proti zahraničním vysíláním bylo velice těžké bojovat, nicméně částečně se to dařilo za pomoci rušení rádiového signálu zahraničních stanic.⁴⁹

S rušením signálu této stanice začali českoslovenští komunisté znovu v roce 1968 po intervenci okupačních vojsk. Zajímavou epizodou ještě před nástupem šedesátých let byla také návštěva Nikity Sergejeviče Chruščova ve Spojených státech amerických v roce 1959, která naznačila do té doby naprosto nepředstavitelnou možnost vzájemného diplomatického jednání velmocí. Nutno dodat, že tyto velmocenské vztahy opět výrazně ochladly v době invaze do zátoky Sviní a následného vyostření karibské (kubánské) krize (1961–1962).

Cenzura na filmovém poli se týkala veškerých filmů, které byly určeny k veřejné projekci, týkalo se to i filmů zahraničních. Hlavním důvodem této cenzury filmů a rozhlasu byla snaha zabránit pronikání protikomunistických idejí, které by v občanech mohly vzbudit pochybnosti o pozitivěch politického zřízení v Československu.⁵⁰

⁴⁶ JUNEK, M. *Svobodně!: Radio Svobodná Evropa 1951-2011: 60 let RFE*. Praha: Radioservis, 2011, s. 7. ISBN 978-808-6212-838.

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ ABS: fond HSTD 318-6-3, Rozbor pronikání hlavních nepřátelských rozhlasových stanic proti ČSSR, s. 3

⁴⁹ ABS: fond HSTD, Plán práce státně bezpečnostních složek ČSSR proti objektu rádio Svobodná Evropa – Mnichov (ALFA), s. 1

⁵⁰ BÁRTA, M. Cenzura československého filmu a televize v letech 1953-1968. In: PLACHÝ, J. et al. *Securitas imperii: sborník k problematice vztahů čs. komunistického režimu k "vnitřnímu nepříteli"*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2003, s. 47. ISBN 80-86621-01-4.

Komise posuzující vhodnost filmu tak nejprve zkontrolovala základní kritéria jako téma, ideologie filmu, často i původ (ze zemí kapitalistických bylo předpokládáno větší riziko, že by se z materiálu mohly dostat do státu negativní a nechtěné postoje a myšlenky).⁵¹

3.2.2 Cenzura tisku a knih

Tisk a literatura byly nejvíce kontrolované oblasti. Hlavním důvodem bylo zajisté velké množství novin, měsíčníků, týdeníků a deníků. Jednalo se o nejsnazší cestu, jak se k lidem mohla dostat závadná zpráva nebo uniknout informace, která měla zůstat utajená. Při kontrole se cenzoři soustředili především na dvě věci, a to na obranu obecného zájmu a na únik utajovaných informací. Obecný zájem v tomto případě nebyl příliš dobře charakterizován, ačkoliv se jednalo o nejčastější důvod zásahů. Cenzoři si připravovaný text přečetli a zhodnotili, zda je, či není vhodný ke zveřejnění. V kladném případě plnomocník opatřil výtisk razítkem a povolil pustit periodikum do tisku.⁵²

3.3 Postupné rozvolňování

S postupem času a uvolňováním atmosféry v 60. letech se změny promítly i do fungování HSTD a do každodenní práce cenzorů a pracovníků, kteří se potýkali s problémy při práci. Především se stále více objevovaly spory mezi pracovníky HSTD a redaktory. V roce 1963 byl dokonce podán návrh na vyřazení určitých úseků z kontroly. To, že cenzurní kontrola polevila, bylo znát i na snížení počtu zásahů v konkrétních tiskovinách nebo při porovnání počtu vyřazených zásilek zasílaných do ČSSR. V roce 1959 bylo oddělením I/2 vyřazeno celkem 176,276 zásilek ze všech zaslaných, což odpovídalo 12,6%.⁵³ V porovnání s tabulkou níže bylo v roce 1965 vyřazeno celkem 76 075 zásilek, což ze všech zaslaných zásilek tvořilo pouhých 4,1%.⁵⁴ Mezi lety 1962 až 1965 bylo zasláno do Československa celkem 7 847 010 zásilek, z nichž 531 996 bylo vyřazeno.⁵⁵ Procentuálně se počet zásahů a s nimi počet vyřazených balíků snižoval. Nejvíce tiskovin zasílaných do ČSSR přicházelo z USA a Kanady, poté z Německé spolkové republiky, Velké Británie, Francie a Rakouska.

⁵¹ BÁRTA, M. Cenzura československého filmu a televize v letech 1953-1968. In: PLACHÝ, J. et al. *Securitas imperii: sborník k problematice vztahů čs. komunistického režimu k "vnitřnímu nepříteli"*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2003, s. 47. ISBN 80-86621-01-4.

⁵² KAPLAN, K. a D. TOMÁŠEK. *O cenzuře v Československu v letech 1945–1956: studie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994, s. 26. ISBN 80-85270-38-2.

⁵³ ABS: fond HSTD, 318-4-5, Číselný přehled o činnosti tiskového dohledu za rok 1959

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ ABS: fond HSTD, 318-4-5, Činnost tiskového dohledu na úseku kontroly tiskovin do ČSSR a kapitalistických států

Obrázek 3 Činnost tiskového dohledu na úseku kontroly tiskovin do ČSSR a kapitalistických států v letech 1962 - 1965

	1962	1963	1964	1965
Celkem	1,870.634	1,979.230	2,146.608	1,850.538
Vyřazeno	174.819	146.166	134.936	76.075
%	9,3	7,4	6,3	4,1
USA a Kanada	344.052	359.324	421.291	357.648
NSR	278.656	316.563	359.578	306.215
V. Británie	247.285	241.388	250.403	308.142
Francie	132.009	145.761	149.190	130.846
Rakousko	85.889	99.789	128.153	89.474
PNS - titulů	91.099	88.231	103.995	73.194
do svl. fondů	13.102	8.857	6.157	3.166
zabaveno	277	181	25	1
%	14,7	10,2	5,9	4,3

Mezi lety 1960 až do roku 1968, se výrazně prohlubovaly problémy mezi sférou uměleckou a kulturní a vedením strany. Problémy, proti kterým se snažili umělci bojovat, představovala přílišná ideologická cenzura a zásahy v tisku i rozhlase, ovlivňující rozvoj kultury.⁵⁶

Poválečná generace, která dospívala, si stále více uvědomovala svou vlastní nespokojenost s vedením strany. Změny samozřejmě nepřicházely ze dne na den, ale pomalu a postupně. V praxi to znamenalo například propuštění neprávem vězňených, odsouzených v masových politických procesech. Po kulturní stránce byla tedy šedesátá léta výrazným posunem kupředu oproti letům minulým. V první polovině šedesátých let se zvyšoval tlak nejen spisovatelů, ale i dalších kulturních pracovníků, kteří volali po zrušení cenzury a toužili po tvůrčí svobodě. Komunistická strana Československa se na tyto změny samozřejmě snažila reagovat, nicméně se nepodařilo najít vhodný způsob, jak společnost usměrnit. Metoda cukru a biče na jedné straně se snahou najít společnou řeč, na druhé straně s bičem a perzekucemi.⁵⁷

⁵⁶ KUSÁK, A. Kultura a komunismus. In: KOCIAN, J. *Tematická příručka k československým dějinám 1948–1989* [online]. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2019, s. 472–476 [cit.2022-06-12]. ISBN 978-80-7285-239-0. Dostupné z: http://www.usd.cas.cz/wp-content/uploads/CS_dejiny_web_komplet.pdf

⁵⁷ Tamtéž.

Co se týká společnosti a jejího rozvoje, po roce 1960 začala vznikat spousta organizací, jejichž cílem bylo získání samostatného postavení, které již nebude ovládané komunistickou stranou a její ideologií, možnost rozkvětu a jistá volnost. Po dlouhých letech existence pouze komunistických organizací, které musely podporovat ideologii a komunistický režim, byla naděje na svobodnou činnost velmi očekávaná. Ve vedení KSČ vzbuzovaly tyto tendence společnosti značné obavy, neboť vědělo, že boj proti nim bude velmi těžký. Za zmínku stojí Československý svaz mládeže (dále jen ČSM). Svaz měl za úkol vzdělávání mládeže a KSČ se snažila využít jeho pomoci při snaze o výchovu mládeže „správným“ směrem. Nicméně snaha byla marná a počet členů každým rokem klesal, stále více mladých nesouhlasilo s ideologií ani vedením KSČ.⁵⁸

Stejně tak vrcholný rozkvět zaznamenala kinematografie – v roce 1965 byl do kin uveden Oscarem oceněný film *Obchod na korze* režisérů Jána Kadára a Elmara Klose a následovala celá řada titulů, které se kriticky zaměřovaly na současný život. Od počátku 60. let velké překvapení způsobily některé nově natočené tituly.⁵⁹ Mimořádným počinem byl například protiokupační film režiséra Jiřího Krejčíka *Vyšší princip* z roku 1960 oslavující hrdinství některých bezejmenných obyčejných lidí, na které se velmi rychle zapomnělo, nebo v komunistickém podání dějin nebyli nikdy ani zmíněni. Zapomenout nelze také dnes již legendární satirický film režiséra Vojtěcha Jasného *Až přijde kocour* z roku 1963, který režiséra celosvětově proslavil a získal na XVI. mezinárodním filmovém festivalu v Cannes celou řadu ocenění včetně zvláštní ceny poroty.

Komunisty zapovídané téma západního zahraničního exilového odboje otevřel historický film Jiřího Sequense *Atentát* z roku 1964 o operaci *Anthropoid* a atentátu na říšského protektora Reinharda Heydricha. V září 1965 měla premiéru hořká satirická komedie *Zdeňka Podskalského Bílá paní* podle povídky Karla Michala. Příběh filmu na svou dobu provokativně a velmi otevřeně zesměšňoval reálné poměry v rozporu s obecnými komunistickými bezobsažnými proklamacemi, které občané dobře znali ze státnických projevů. Následovala celá řada titulů, které se kriticky zaměřovaly na tehdejší aktuální životv reálném socialismu i na nezodpovězené otázky z nedávné historie 50. let. Ve filmech se řešily například dopady stalinských čistek, politických procesů nebo násilné kolektivizace na českou a slovenskou

⁵⁸ PAVELČÍKOVÁ, N. a D. WEBER. Organizace mládeže v komunistickém Československu. In: KOCIAN, J. *Tematická příručka k československým dějinám 1948–1989* [online]. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2019, s. 595–600 [cit. 2021-12-29]. ISBN 978-80-7285-239-0. Dostupné z: http://www.usd.cas.cz/wp-content/uploads/CS_dejiny_web_komplet.pdf

⁵⁹ FILMOVÝ PŘEHLED. *Obchod na korze*. *Filmovyprehled.cz* [online]. © 2018 [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/film/396649/obchod-na-korze>

společnost. V roce 1968 režisér Jaromil Jireš uvedl jeden z nejproslulejších filmů šedesátých let, a to film *Žert* podle románu Milana Kundery. V románu i ve filmu samotném spisovatel i režisér naznačují, jakou negativní proměnou prošel obyčejný člověk i celá společnost v absurdní době totality. V roce 1968 režisér Vojtěch Jasný přidal další ze svých stěžejních filmů, snímek *Všichni dobří rodáci*, příběh z poválečného moravského venkova. Svobodnější vyjadřování filmových tvůrců pokračovalo až do doby normalizace v ostře satirickém a kritickém duchu. Příkladem může být film Jiřího Menzela *Skřivanci na niti* z roku 1969 podle knihy spisovatele Bohumila Hrabala. Svým námětem mezi tyto snímky rozhodně patří i psychologický film scénáristy spisovatele Jana Procházky a režiséra Karla Kachyni *Ucho* z roku 1970. Časově do této éry již tento snímek samozřejmě nezapadá. Vzhledem k jeho dokončení dva roky po pražském jaru 1968 skončil film samozřejmě v trezoru a své premiéry se dočkal až po sametové revoluci v roce 1990.⁶⁰

Po budovatelských filmech z padesátých let znamenala svobodnější kinematografie 60. let výrazné probuzení a otevření dalších témat, která byla do té doby vládnoucími místy tabuizována. Kromě ideologických témat a scénářů zaměřujících se na společenskou kritiku věnovali filmaři pozornost třeba otázkám víry a náboženství nebo třeba do té doby zapovězené erotiky. Vhodným příkladem může být film Zdeňka Brynycha podle povídky Milana Uhdeho *Souhvězdí panny* z roku 1965.⁶¹

Prezident Antonín Novotný se pochopitelně bál překotných systémových změn, bránil se všemu, co pokládal za příliš radikální. Ale přesto si správně uvědomoval, že se změnila doba a že se jí musí přizpůsobovat také Československo a KSČ. Komunistické Československo již proti svým oponentům nepoužívalo brutální násilí jako v minulosti, a nemělo tedy šanci se proti jejich aktivitám bránit.⁶²

⁶⁰ SKUPA, L. Vývoj československého filmu 1948–1989. In: KOCIAN, J. *Tematická příručka k československým dějinám 1948–1989* [online]. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2019, s. 520–522 [cit. 2021-12-29]. ISBN 978-80-7285-239-0. Dostupné z: http://www.usd.cas.cz/wp-content/uploads/CS_dejiny_web_komplet.pdf

⁶¹ BERGMANNOVÁ, P. Vyprávění v literatuře a ve filmu. In: *Is.slu.cz* [online]. 31. 3. 2021 [cit. 2022-06-10]. Dostupné z: https://is.slu.cz/el/fpf/leto2021/UBK0077/um/0006_Vypraveni_v_literature_a_ve_filmu.docx?info

⁶² PERNES, J. *Takoví nám vládli*. 2. vyd. Praha: Brána, 2010, s. 257–260. ISBN 978-80-7243-437-4.

Pokud budeme hledat důvody uvolnění a postupného snižování vlivu cenzury na kulturní a žurnalistickou tvorbu v první polovině šedesátých let, zjistíme, že důvodů byla celá řada. Přes nejrůznější zákazy a zamlčování, seznamy zakázané literatury se do Československa stále dařilo, i když v omezeném počtu, šířit prvky západní kultury – hudbu, literaturu, módu, časopisy, ale také například rozhlasové vysílání. V šedesátých letech navíc vypsala poválečná generace. Té se nelíbilo vedení strany a její vládnutí pomocí ideologie.⁶³

Problém byl i s Literárními novinami, které se věnovaly ožehavým kulturním i politickým tématům a také byly vydávány Svazem československých spisovatelů. Počet cenzurních zásahů proti Literárním novinám také prudce narostl.

Zásadní byl také tlak celé kulturní a novinářské obce na možnost svobodnější tvorby. Podstatné bylo i to, že někteří cenzoři neboli „plnomocníci“, jak se na Ministerstvu vnitra označovali, byli součástí novin, České televize, Českého rozhlasu i filmového studia Barrandov, a to například na pozicích redaktorů nebo na vyšší úrovni managementu. Proto se některá tvůrčí vybočení z oficiálních ideologických postojů mohla řešit jednáními v rámci pracovních vztahů, méně podstatnými zásahy do celkového scénáře a některá provokativní díla mohla i přes existující cenzuru a státní dohled projít. Významný vliv na zetištění cenzury nepochybně také měly přátelské vztahy prezidenta Antonína Novotného s některými kulturními tvůrci, například se scénáristou Janem Procházkou. Antonín Novotný se pochopitelně obával požadovaných reforem, bránil se všemu, co pokládal příliš za radikální. Komunistické Československo již proti svým oponentům nepoužívalo masové brutální násilí jako v minulosti, a tedy nemělo šanci se proti jejich aktivitám bránit.⁶⁴

V roce 1960 vyhlásilo vedení KSČ v čele s A. Novotným vítězství socialismu. Novou ústavou z roku 1960 byl zakotven nový název státu Československá socialistická republika a potvrzena byla vedoucí úloha KSČ ve společnosti, v podstatě její mocenský monopol.

⁶³ PROKŠ, P. *Konec jednoho experimentu: Krize a pád totalitního režimu v Československu 1968-1989*. Jinočany: H & H, 1993. ISBN 80-85787-08-3.

⁶⁴ PERNES, J. *Takoví nám vládli*. 2. vyd. Praha: Brána, 2010, s. 257–260. ISBN 978-80-7243-437-4.

Do života společnosti formální ústavní změny nepřinesly v zásadě nic nového, jelikož nadále zůstala značně okleštěna svoboda občanů. Bylo prakticky nemožné účastnit se nekomunistických aktivit a být členem nekomunistických organizací.

4 Rok 1967

Celý rok 1967 již byl ve znamení postupného společenského rozvolňování. Nejednalo se však o změnu, která by proběhla během několika dnů. Neustálá vlna nespokojenosti se postupně rozvinula v reformní snahy podporované výraznou částí společnosti. K těm vedlo několik dalších událostí. Pomyslným vyvrcholením byl IV. sjezd Svazu československých spisovatelů, kde svoji nevoli vůči mocenským zásahům do kultury, zákazům a cenzuře dalo najevo hned několik spisovatelů. Byli mezi nimi například Ludvík Vaculík nebo Václav Havel. Václav Havel se dostal do povědomí lidí již v 50. let, kdy psal poezii. V roce 1963 se proslavil v Divadle Na zábradlí se svojí hrou Zahradní slavnost. O dva roky později byla představena další Havlova hra – Vyrozumění a Ztížená možnost soustředění (1968).

Výrazně stoupala nespokojenost mezi mladými lidmi a zejména mezi vysokoškolskými studenty. Na strahovských kolejích opakovaně vypadával elektrický proud, čímž studentům vznikaly problémy při výuce a studiu. Studenti na to reagovali v říjnu 1967 demonstrací, kterou následně rozpustila Veřejná bezpečnost poměrně brutálním způsobem. Tyto události vyvolaly nespokojenost nejen ve straně, ale také mezi studenty.

I v komunistické straně se začala projevovat značná nespokojenost, a to především s vedením strany – A. Novotným. Novotný vycítil ohrožení, a proto se rozhodl pozvat na návštěvu Leonida Iljiče Brežněva, generálního tajemníka ÚV KSSS s představou, že jeho návštěva dokáže urovnat rozbouřené vody a udržet mu jeho pozici.⁶⁵ Brežněv se stal tajemníkem v roce 1964 po pádu Chruščova. V čele Sovětského svazu Brežněv setrval 18 let, během kterých se rozmohl „neostalinismus“, společně jako uctívání jeho osobnosti (ovšem ne v takové míře, jako to bylo dříve u Stalina). Brežněv do Prahy přiletěl 8. prosince 1967. Během své návštěvy v Praze uznal, že výměna prvního tajemníka ÚV KSČ by mohla být vhodným řešením problémové situace, pokud již není schopen zvládat svoji funkci. Nicméně větší zájem o situaci Brežněv neprojevil.⁶⁶

⁶⁵ KAPLAN, Karel. Československo v letech 1967-1969 (4. část). Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1993. s. 12-14. ISBN 80-04-26 142-6.

⁶⁶ PERNES, J. *Takoví nám vládli*. 2. vyd. Praha: Brána, 2010, s. 238. ISBN 978-80-7243-437-4.

Dne 11. prosince 1967 se konalo zasedání ÚV KSČ. To se pro Novotného stalo osudným. Na schůzi se vznesla vlna kritiky proti jeho osobě, které se překvapivě zúčastnil i jeho spolupracovník a přítel Jiří Hendrych – kterému bylo slíbeno Novotného místo. Na zasedání se nepodařilo rozhodnout o případném rozdělení nejvyšších funkcí a po ostré debatě se členové dohodli na odložení rozhodnutí na další schůzi ÚV KSČ. Zasedání se konalo 19. prosince 1967 a Novotný se ocitl pod ostrým tlakem, který neustál a rozhodl se vzdát své funkce. Kritická vlna zazněla v červnu 1967 na IV. sjezdu československých spisovatelů, na kterém se hovořilo o demokratizaci celé společnosti. Zvláště známé jsou v tomto směru referáty Ludvíka Vaculíka, Milana Kundery či Ladislava Novomeského. Vedení KSČ proti spisovatelům ostře zakročilo. Jak uvádí Pernes (2010):

*„Organizátoři sjezdu a autoři hlavních referátů byli existenčně postiženi a vyloučeni z KSČ, jejich díla se opět po dlouhé době ocitla na indexu, Literární noviny byly odebrány Svazu československých spisovatelů a předány Ministerstvu kultury, které mělo zajistit, že budou psát tak, jak si přeje režim.“*⁶⁷ Uvedená opatření však krizi ve společnosti nemohla zastavit. Netrvalo dlouho a v Československu propuklo tzv. pražské jaro roku 1968. K této události se vrátíme v následující podkapitole.

V roce 1967 došlo k proměně v politice cenzurní praxe. Jednalo se o novelizaci zákona č. 81/1966 Sb., o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích, ze dne 25. října 1966, který nabyl účinnosti 1. ledna 1967.⁶⁸ Tato novela zákona přijatá Národním shromážděním přinesla určité změny, nicméně spíše kosmetické. Hlavní správa tiskového dohledu se změnila na Ústřední publikační správu a rovněž došlo ke změně jejich pravomocí. Již delší dobu před vznikem ÚPS bylo zřejmé, že dosavadní cenzurní praxe je vzhledem ke změnám ve společnosti nedostatečná a je potřeba provést změny. Pravdou je, že pravomoci ÚPS byly téměř totožné s původní HSTD.⁶⁹

Byla zrušena cenzura a dle § 4 a § 5 zákona se uvolnily podmínky pro fungování novin a časopisů, které mohly být vydávány nejen československými občany, ale na základě úředního povolení rovněž zahraničními právníky i fyzickými osobami. Stejně tak byl zjednodušen proces registrace vydavatelů. Zákon ve svém znění deklaroval občanům právo na svobodu slova

⁶⁷ P PERNES, J. *Takoví nám vládli*. 2. vyd. Praha: Brána, 2010, s. 257–260. ISBN 978-80-7243-437-4.

⁶⁸ Zákon č. 81/1966 Sb., o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1966, částka 36, § 30. Dostupný také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1966-81>

⁶⁹ ABS: fond HSTD 318-8-4, Statut ÚPS

a také právo na získávání informací s tisku, televize, rozhlasu a všech sdělovacích prostředků, nicméně nad sdělovacími prostředky byl i nadále aktivní dohled ze strany státu. Na první pohled se tedy mohlo zdát, že se společnost vážně dočkala svobody a dlouho očekávaných změn, nicméně při hlubším zkoumání zjistíme, že cenzura byla stále uplatňována, nicméně v praxi se jednalo spíše o cenzuru předběžnou. Redaktoři tak spolupracovali se státními orgány, které i nadále kontrolovali vydávaný obsah, v ochraně zájmu státu.⁷⁰

Zajímavá je ale možnost cenzury v případech rozporu s jinými zájmy společnosti. V ustanovení § 16 bylo doslova uvedeno: „*Občané, kteří využívají ústavně zaručené svobody projevu, slova a tisku, požívají plné ochrany podle platných předpisů. Uveřejnění informace, která ohrožuje zákonem chráněné zájmy společnosti nebo občanů, je zneužitím svobody projevu, slova a tisku. Za ochranu společnosti a občanů proti zneužití svobody projevu, slova a tisku odpovídají vydavatel, šéfredaktor a autor v rozsahu vyplývajícím z platných předpisů. Podle těchto předpisů se též posuzuje povinnost vydavatele k náhradě škody způsobené organizacím nebo občanům obsahem periodického tisku nebo jiného hromadného informačního prostředku.*“⁷¹

V ustanovení § 16 se hovoří o „chráněných zájmech společnosti“, ale co bylo myšleno jejich zneužitím či ohrožením, o tom rozhodovalo přímo Ministerstvo vnitra. Můžeme tedy říci, že se jedná o totožné označení s „obecným zájmem“, z důvodu kterého byla cenzura prováděna od roku 1953.

Na uvedené navazoval § 23 zákona, který zakazoval dovoz a rozšiřování zahraničního tisku vytištěného nebo rozmnoženého v cizině, a to zahraničním vydavatelem nebo na jeho příkaz, stejně jako rozšiřování zpravodajství zahraničních agentur.⁷² Je tedy zřejmé, že se nejednalo o markantní změny, jelikož cenzura stále existovala, stala se jen legální.⁷³

4.1 Pražské jaro a cenzura

Události, k nimž v roce 1968 hned od prvních dnů docházelo, překonaly očekávání všech, kteří usilovali o provedení důležitých hospodářských a politických změn. Jedním z nejdůležitějších dokumentů, který během pražského jara vznikl, byl Akční program KSČ. Šlo o dokument, který měl za úkol vyřešit příčiny vzniklé krize. Snahou programu byl pokus o zreformování

⁷⁰ ABS: fond HSTD 318-8-2, Zákon č. 81/1966 Sb. o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích

⁷¹ Zákon č. 81/1966 Sb., o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1966, částka 36, § 16. Dostupný také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1966-81>

⁷² Zákon č. 81/1966 Sb., o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1966, částka 23, § 16. Dostupný také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1966-81>

⁷³ Tamtéž.

socialistického režimu, a to nejen po stránce politické, ale také po stránce ekonomické, sociální a kulturní. KSČ procházela krizí, její reformně orientovaní funkcionáři hledali východisko v demokratizaci společnosti. Docházelo ke změnám pro většinu lidí těžko představitelným – po dvaceti letech komunistické vlády byla v březnu 1968 zrušena cenzura. Tisk, rozhlas i televize začaly pravdivě informovat o problémech současnosti a společnosti, ale také o nedávné minulosti. Dokonce vedení KSČ ustanovilo vyšetřující komisi, která měla vyjasnit skutečný průběh a pozadí politických procesů.⁷⁴

Poprvé tak mohly být deformace a tragédie 50. let veřejně odhalovány a odsuzovány. Situace však nebyla vůbec jednoduchá. Jednou ze složek pražského jara byli komunističtí reformisté, na druhé straně zaznívaly z nemalé části společnosti požadavky na výrazné systémové změny politického života. Nový první tajemník ÚV KSČ, slovenský komunista Alexander Dubček, chtěl KSČ reformovat a učinit z ní populární stranu. Na druhé straně tady byli ti, kteří požadovali oprávněné odhalení, potrestání viníků perzekucí 50. let a nápravu těchto křivd. Ve společnosti byla řada občanů, kteří se vrátili z vězení, pracovních táborů s podlomeným zdravím, se vzpomínkami na části života, které byly zmařené válkou – jejich rozhořčení a požadavky na spravedlivé vypořádání těchto křivd byly oprávněné. Navíc rok 1968 nabyl své charakteristické podoby tím, že v jeho popředí stanuli též spisovatelé a mládež. Pražské jaro však nemělo šanci na úspěch. „Podle všeho žádná taktika nebyla schopna oklamat Sověty, kteří se drželi toho, že v Československu byla zrušena cenzura a bylo dáno slovo i nekomunistům. Nic nemohlo oblomit jejich absolutistické požadavky, jejich přesvědčení, že Československo patří jim, ne lidu, jenž je obývá.“⁷⁵

⁷⁴ KONČELÍK, J. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 177. ISBN 978-80-7367-698-8.

⁷⁵ PEROUTKA, F. Pražské jaro. *Studentské listy*. 1991, roč. 2, č. 18, s. 5. ISSN 1802-4637.

Z veřejně dostupných zdrojů se můžeme dočíst, že „po převratném sjezdu strany v lednu 1968 se začalo ozývat i z nejvyšších míst, že novinářům by se možná měla přestat zacpávat ústa. Nakonec byla v březnu Publikační správa zrušena docela. Veřejná diskuse se uvolnila dosud nepředstavitelným způsobem. Ovšem i když cenzori už nebyli, stále platil zákon, který svobodu slova omezoval. To se změnilo až zmíněného 26. června.“⁷⁶ Obecně známou informací je, že svoboda, kterou pražské jaro přineslo, byla velice krátká, a to z důvodu invaze vojsk Varšavské smlouvy.

„Cenzura se objevila v československém právním řádu znovu po několikaměsíční přestávce dne 13. září 1968 zákonem č. 127/1968 Sb., o některých přechodných opatřeních tisku a ostatních hromadných informačních prostředcích. Dle § 2 tohoto zákona mohl Úřad pro tisk a informace provádět represivní cenzuru, která měla „usměrňovat a kontrolovat činnost periodického tisku a ostatních hromadných informačních prostředků“ (zákon č. 127/1968 Sb.) Ustanovení § 3 odst. 2 stejného zákona pak vedla šéfredaktory k tomu, aby nezaměstnávala režimu nepohodlné redaktory.“⁷⁷

„K uvedeným opatřením došlo na základě tzv. moskevského protokolu přijatého 26. 8. 1968 po invazi sovětských vojsk do Československa. Protokol byl výsledkem jednání československých politiků se sovětským vedením. Úkolem Úřadu pro tisk a informace bylo také zajistit nezveřejňování informací, které byly v rozporu se zájmy těchto ujednání.“⁷⁸

Vznikly Český úřad pro tisk a informace a také Federální úřad pro tisk a informace a cenzura u nás opět fungovala až do roku 1989.⁷⁹

⁷⁶ KINDLOVÁ, V. O zacpávání úst aneb Krátká historie československé cenzury. In: *Rozhlas.cz* [online]. 9. 6. 2018 [cit. 2021-01-29]. Dostupné z: <https://sever.rozhlas.cz/o-zacpavani-ust-aneb-kratka-historie-ceskoslovenske-cenzury-7797993>

⁷⁷ Zákon č. 127/1968 Sb., o některých přechodných opatřeních tisku a ostatních hromadných informačních prostředcích. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1968, částka 36. Dostupný také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1968-127>

⁷⁸ IDNES.CZ. Cenzura médií skončila v Československu oficiálně před třiceti lety. In: *Idnes.cz* [online]. 27. 3. 2020 [cit. 2021-01-29]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/mediahub/cenzura-konce-ceskoslovensko.A200327_084819_mediahub_jpl

⁷⁹ ŠITLER, J. Cenzura v předlistopadovém Československu. *Dějiny a současnost*. 1998, roč. 20, č. 6, s. 33–38. ISSN 0418-5129.

Závěr

Jako téma své bakalářské práce jsem zvolila Hlavní správu tiskového dohledu a její vliv na cenzuru v komunistickém Československu. Cílem práce bylo provést systematizaci a vytvořit přehled o cenzurním orgánu HSTD. Tento přehled byl vytvořen studiem archivních pramenů v Archivu bezpečnostních složek v Praze, konkrétně fondu 318, který je věnován Hlavní správě tiskového dohledu. V úvodu se práce věnuje nezbytně nutnému historickému kontextu. Následně je stručně definován pojem cenzura a jeho rozdělení podle typů. Únorový převrat s sebou přinesl několik závažných změn, které značně zasáhly média od tisku až po rozhlas, ale také sféru kultury a s ní například divadlo. Byla nastolena cenzura, která se týkala tisku, knih i korespondence. Z počátku nebyla zasazena do legislativního rámce, což prohlubovalo nespokojenost vydavatelů periodik, z tohoto důvodu v roce 1953 vznikla Hlavní správa tiskového dohledu. HSTD vznikla jako hlavní cenzurní orgán, který měl za úkol zabránit úniku hospodářských a dalších tajemství, a revidovat zprávy, které mohly nějakým způsobem v očích občanů poškodit stát, tzv. „obecný zájem“. Zabránit úniku tajných informací byl úkol o mnoho jednodušší, jelikož díky vypracovaným seznamům utajovaných skutečností byl jasně dán rámec toho, co bylo potřeba chránit. Mnohdy byl zásah z důvodů obecného zájmu podstatně složitější úkol, jelikož se jedná o pojem velmi těžko charakterizovaný, díky čemuž byla ochrana obecného zájmu pro pracovníky mnohdy složitá. Práci také zhoršoval fakt, že pracovníci HSTD často nebyli příliš vzdělaní, požadavky na toto místo byly z počátku nízké. Problémem byl i jejich nízká informovanost o aktuální ekonomické i politické situaci v zemi, často také byla špatná informovanost ze strany MV. Vzniklo celkem 5 specializovaných úseků, přičemž každý z nich se soustředil na cenzuru v jiném okruhu. Všechny zásahy cenzorů ze všech zmíněných oddělení je možné najít v Archivu bezpečnostních složek, z jehož výzkumu práce vychází.

Seznam použitých zkratk

ABS – Archiv bezpečnostních složek

ČSM – Československý svaz mládeže

ČSR – Československá republika

HSTD – Hlavní správa tiskového dohledu

KSČ – Komunistická strana Československa

KSSS – Komunistická strana Sovětského svazu

SČSS – Svaz československých spisovatelů

SNB – Sbor národní bezpečnosti

OV KSČ – Okresní výbor KSČ

ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa

Seznam pramenů a literatury

Fond archivu bezpečnostních složek č. 318 – Hlavní správa tiskového dohledu

Prameny tištěné

Zákon č. 184/1950 Sb., o vydávání časopisů a o Svazu československých novinářů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1950, částka 71. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1950-184>

Zákon č. 81/1966 Sb., o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1966, částka 36. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1966-81>

Internetové zdroje

AMERICAN LIBRARY ASOCIATION. Intellectual Freedom and Censorship Q & A. In: *Ala.org* [online]. 29. 5. 2007 [cit. 2022-06-12]. Available from: <https://www.ala.org/advocacy/intfreedom/censorship/faq>

BAUER, M. Čtvrtý sjezd spisovatelů 1967. In: KOCIAN, J. *Tematická příručka k československým dějinám 1948–1989* [online]. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2019, s. 504–507 [cit. 2021-12-29]. ISBN 978-80-7285-239-0. Dostupné z: http://www.usd.cas.cz/wpcontent/uploads/CS_dejiny_web_komplet.pdf

BERGMANNOVÁ, P. Vyprávění v literatuře a ve filmu. In: *Is.slu.cz* [online]. 31. 3. 2021 [cit. 2022-06-10]. Dostupné z: https://is.slu.cz/el/fpf/leto2021/UBKC0077/um/0006_Vypraveni_v_literature_a_ve_filmu.docx?info

BLÁHOVÁ, K. Svaz československých spisovatelů. In: *Slovníkčeskeliteratury.cz* [online]. 1. 2. 2011 [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: <http://www.slovníkčeskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1629>

CYSAŘOVÁ, J. Cenzura hlavní správa tiskového dohledu. In: *Totalita.cz* [online]. © 2022 [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/cenzura_01.php

ČULÍK, J. Historie cenzury v Čechách. In: *Britskelisty.cz* [online]. © 2022 [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: <http://www.britskelisty.cz/9808/19980807c.html>

FILMOVÝ PŘEHLED. Obchod na korze. *Filmovyprehled.cz* [online]. © 2018 [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: <https://www.filmovyprehled.cz/cs/film/396649/obchod-na-korze>

IDNES.CZ. Cenzura médií skončila v Československu oficiálně před třiceti lety. In: *Idnes.cz* [online]. 27. 3. 2020 [cit. 2021-01-29]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/mediahub/cenzura-konce-ceskoslovensko.A200327_084819_mediahub_jpl

KINDLOVÁ, V. O zacpávání úst aneb Krátká historie československé cenzury. In: *Rozhlas.cz* [online]. 9. 6. 2018 [cit. 2021-01-29]. Dostupné z: <https://sever.rozhlas.cz/o-zacpavani-ust-aneb-kratka-historie-ceskoslovenske-cenzury-7797993>

KOCIAN, J. *Tematická příručka k československým dějinám 1948–1989* [online]. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2019 [cit. 2021-01-29]. ISBN 978-80-7285-239-0. Dostupné z: http://www.usd.cas.cz/wp-content/uploads/CS_dejiny_web_komplet.pdf

KOPECKÝ, K. Svoboda slova vs. cenzura. In: *E-bezpeci.cz* [online]. 12. 9. 2018 [cit. 2021-01-29]. Dostupné z: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/trocha-teorie/svoboda-projevu>

KUSÁK, A. Kultura a komunismus. In: KOCIAN, J. *Tematická příručka k československým dějinám 1948–1989* [online]. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2019, s. 472–476 [cit. 2022-06-12]. ISBN 978-80-7285-239-0. Dostupné z: http://www.usd.cas.cz/wp-content/uploads/CS_dejiny_web_komplet.pdf

PAVELČÍKOVÁ, N. a D. WEBER. Organizace mládeže v komunistickém Československu. In: KOCIAN, J. *Tematická příručka k československým dějinám 1948–1989* [online]. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2019, s. 595–600 [cit. 2021-12-29]. ISBN 978-80-7285-239-0. Dostupné z: http://www.usd.cas.cz/wp-content/uploads/CS_dejiny_web_komplet.pdf

RŮŽIČKA, D. Politické procesy v ČSR v 50. letech In: *Totalita.cz* [online]. © 2022 [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/proc/proc_slanskyr.php

SKUPA, L. Vývoj československého filmu 1948–1989. In: KOCIAN, J. *Tematická příručka k československým dějinám 1948–1989* [online]. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2019, s. 520–522 [cit. 2021-12-29]. ISBN 978-80-7285-239-0. Dostupné z: http://www.usd.cas.cz/wp-content/uploads/CS_dejiny_web_komplet.pdf

ÚSTAV PRO ČESKOU LITERATURU. Politické a kulturní souvislosti. In: *Service.ucl.cas.cz* [online]. © 2022 [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: https://service.ucl.cas.cz/edicee/data/dejiny/dcl_1945-1989/I/politické%20a%20kulturní%20souvislosti.pdf

Zákon č. 120/1948 Sb., o znárodnění obchodních podniků s 50 nebo více činnými osobami. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1948, částka 47. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1948-120#p1>

Zákon č. 121/ 1920 Sb., kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1920, . Dostupné také z: https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html

Zákon č. 127/1968 Sb., o některých přechodných opatření tisku a ostatních hromadných informačních prostředcích. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1968, částka 36. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1968-127>

Seznam literatury

BÁRTA, M. Cenzura československého filmu a televize v letech 1953-1968. In: PLACHÝ, J. et al. *Securitas imperii: sborník k problematice vztahů čs. komunistického režimu k "vnitřnímu nepříteli"*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2003, s. 22. ISBN 80-86621-01-4.

BAUER, M. Jednání Komise a Výborů Syndikátu Českých Spisovatelů o Členství Křesťanský Orientovaných Autorů v SČS v letech 1947-48 a Jejich Vylučování z této Organizace. *Česká literatura*. 1998, roč. 46, č. 4, s. 621–630. ISSN 0009-0468.

HENDRYCH, D. et al. *Právní slovník*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-059-1.

ILOWIECKI, M. T. a P. ŽANTOVSKÝ. *Manipulace v médiích*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2008. ISBN 978-80-86723-50-1.

JIRÁK, J. a B. KÖPPLOVÁ. *Masová média*. 2., přeprac. vyd. Praha: Portál, 2015. ISBN 9788026207436.

JUNEK, M. *Svobodně!: Radio Svobodná Evropa 1951-2011: 60 let RFE*. Praha: Radioservis, 2011. ISBN 978-808-6212-838.

KAPLAN, K. a D. TOMÁŠEK. *O cenzuře v Československu v letech 1945–1956: studie*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. ISBN 80-85270-38-2.

KAPLAN, K. *Československo v letech 1945-1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. ISBN 80-04-25699-6.

- KLÍMA, K. et al. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-140-3.
- KNAPÍK, J. et al. *Průvodce kulturním děním a životním stylem v českých zemích 1948-1967*. Praha: Academia, 2011. ISBN 978-80-200-2019-2.
- KOČIAN, J. Upevňování komunistické moci v Československu. *Přítomnost*. 2009, s. 23. ISSN 1213-0133.
- KONČELÍK, J. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-698-8.
- KONČELÍK, J. Tiskový zákon č. 81/1966 Sb., jako předěl v konstrukci mediálního systému a jeho kontrolních mechanismů. *Právněhistorická studie*. 2012, roč. 41, č. 1, s. 73. ISSN 0079-4929.
- PERNES, J. *Takoví nám vládli*. 2. vyd. Praha: Brána, 2010. ISBN 978-80-7243-437-4.
- PEROUTKA, F. Pražské jaro. *Studentské listy*. 1991, roč. 2, č. 18, s. 5. ISSN 1802-4637.
- PROKŠ, P. *Konec jednoho experimentu: Krize a pád totalitního režimu v Československu 1968-1989*. Jinočany: H & H, 1993. ISBN 80-85787-08-3.
- REIFOVÁ, I. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-926-7.
- RICHTER, V. Hnědí a rudí Koniášové. *Grand Biblio*. 2009, roč. 3, č. 4, s. 14–15. ISSN 1802-3320.
- ŠITLER, J. Cenzura v předlistopadovém Československu. *Dějiny a současnost*. 1998, roč. 20, č. 6, s. 33–38. ISSN 0418-5129.
- TOMÁŠEK, D. *Pozor, cenzurováno!, aneb, Ze života soudružky cenzury*. Praha: Vydavatelství a nakladatelství MV ČR, 1994. ISBN 80-85821-16-8.
- TOMEK, P. *Život a doba ministra Rudolfa Baráka*. Praha: Vyšehrad, 2009. ISBN 978-80-7021-982-9.

TEZE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	
Jméno:	Nikola Vodičková
E-mail:	nvodickova@seznam.cz
Semestr:	Letní
Akademický rok:	2022
Název práce:	Hlavní správa tiskového dohledu a cenzura v komunistickém Československu
Předpokládaný termín ukončení (semestr, školní rok):	Letní, 2022
Vedoucí bakalářského semináře:	Doc. PhDr. Jiří Vykoukal, CSc.
Vedoucí práce:	prof. PhDr. Jiří Kocian, CSc
V čem se oproti původnímu zadání změnil cíl práce?	Původní zadání práce bylo příliš široké a obecné, což se v rámci bakalářské práce jen těžko dalo zpracovat. Původně jsem se v práci věnovala cenzuře v komunistickém Československu, nové téma se věnuje cenzurnímu orgánu HSTD a jejímu působení na poli cenzury.
Jaké změny nastaly v časovém, teritoriálním a věcném vymezení tématu?	V časovém působení práce kopíruje vznik a působení Hlavní správy tiskového dohledu až do jejího zániku. Co se týče vymezení tématu, nová verze práce si klade za cíl vytvořit systematický přehled o fungování cenzurního orgánu HSTD, starší verze práce si kládla za cíl vytvořit přehled proměny cenzury v určitém, poměrně širokém časovém období (od roku 1948 – po období pražského jara)
Jak se proměnila struktura práce (vyjádřete stručným obsahem)?	Úvod 1 Cenzura 2 Přelomové události roku 1948 3 Vznik HSTD 4 Rok 1967 Závěr
Jakým vývojem prošla metodologická koncepce práce?	Metodologická koncepce práce se rozvinula z práce spíše popisné v analýzu archivních pramenů.
Které nové prameny a sekundární literatura byly zpracovány a jak tato skutečnost ovlivnila celek práce?	V konečné verzi závěrečné práce využívám jako hlavní primární zdroj dokumenty z Archivu bezpečnostních složek, konkrétně fond 318, věnovaný Hlavní správě tiskového dohledu. Při hlubším studiu archivního pramenu bylo možné získat důležité informace o fungování cenzurního orgánu. Nové prameny využity nejsou.
Charakterizujte základní proměny práce v době od zadání projektu do odevzdání tezí a pokuste se vyhodnotit, jaký pokrok na práci jste během semestru zaznamenali (v bodech)	

Projekt této práce nebyl výrazně změněn, jednalo se spíše o konkretizaci tématu. Hlavní proměna je zásadnější využití archivních pramenů, na kterých je práce stavěna.

Podpis studenta a datum:

Schváleno:	Datum	Podpis
Vedoucí práce		
Vedoucí bakalářského semináře		